

Reconstituirea unor acte de proprietate în cancelaria lui Radu Șerban *

OLIMPIA GUȚU

Perioada imediat următoare uciderii lui Mihai Viteazul se caracterizează și prin reînceperea luptelor între pretendenți. După 1601 tronul este ocupat pe rând de Radu Mihnea, Simion Movilă și Radu Șerban. Fiecare schimbare de domnie atrăgea după sine o nouă înfruntare armată precum și noi incursiuni turcești, tătărăști, leșești. Când Radu Șerban ocupă tronul, în 1602, efectele războaielor, molimelor și foametei se făceau simțite pretutindeni. Aproape în toate documentele emise din cancelaria sa revine această temă¹: „Cînd a dat Nica mare vistier banii acestor oameni au fost greutate și foarte rea nevoie, lipsă și foamete de mureau oamenii de foame pe drumuri” (1605 mai 28); „În zilele lui Mihail voevod . . . s-a întîmplat în țară multă amestecătură și călcare de către cei fără dumnezeu agareni, mai ales de cruzii tătari și de către celelalte limbi necurate” (1606 noiembrie 23); „. . . întîmplîndu-se țării. . . multă răutate și robie și pradă. . .” (1608 august 1) și așa mai departe. În aceste vremuri tulburi și nesigure s-au pierdut, normal, și multe cărți de proprietate. Nu este necesar să insistăm asupra importanței acestor acte fără de care dreptul de stăpînire asupra pămîntului devenea greu de dovedit. Cert este că în primii nouă ani de domnie Radu Șerban emite relativ puține acte noi, majoritatea fiind destinate să întărească vechile drepturi. Mai ales în două cazuri se alcătuiau alte cărți și anume:

1. Cînd proprietarul avea încă hrisoavele vechi dar acestea erau într-un înaintat grad de distrugere. În acest caz înnoirea se făcea, pur și simplu, prin copiere: „. . . a venit la domn și a jăluit că i s-au stricat și înnegrit toate cărțile lor bătrîne de la domnii de mai înainte. . .” iar domnul a văzut acele cărți și „fiind vechi și înnegrite le întărește și le înnoiește” (1604 ianuarie 20). „A văzut domnul cărțile lui Basarab. v., Vladislav v., Petru v., Mircea v. și Alexandru v., . . . care fiind pătate, vechi și rupte le înnoiește și le întărește cu această carte” (1604 aprilie 12); „văzînd domnul cărțile lui Basarab v. și Mihnea v. vechi și rupte le înnoiește și le întărește” (1607 octombrie 7).

2. Cînd hrisoavele erau pierdute: „Aceste vii, ocine și laz au fost vindute în timpul lui Mihai voievod dar cărțile au pierit de blestemații de tătari” (1603 mai 17); „. . . Cînd au lovit haiducii și jefuindu-l i-au luat și cărțile de ocină” (1605 aprilie 28); „Cartea făcută de Mihai s-a pierdut împreună cu multe scule și unelte ale mănăstirii care au fost îngropate” (1605—1607); „Cărțile de cumpărătură pe aceste ocine le-au luat tătarii și leșii. . .” (1606

---

* Articolul de față reprezintă varianta dezvoltată a comunicării susținute la Muzeul Național de Istorie în Sesiunea științifică omagială cu tema „Permanență, unitate și progres în istoria poporului român. Partidul Comunist Român la a 60-a aniversare” care a avut loc în zilele de 5-6 mai 1981.

1. Cităm aici și în paginile următoare după *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. II, (1601—1620), București, 1974.

august 15); „...întimplindu-se multă răutate, robire și jefuire, odată cu averile și sculele mănăstirii s-au pierdut și cărțile de moștenire” (1608 martie 15) și așa mai departe.

În toate aceste cazuri se procedează la reconstituirea actelor pierdute, de cele mai multe ori pe bază de mărturie directă: „...și au mărturisit oameni buni din București că au avut cartea lui Alexandru v.” (1609 iunie 26); „...venind cu megieși ...care au mărturisit că sînt ale lor vechi și drepte ocine... domnul le întărește și le înnoiește stăpînirea cu această carte” (1609 octombrie 27).

Mărturia se depunea, desigur, în fața domnitorului și în fața divanului. Dar cum se proceda, după aceea, concret? Se alcătuiu sau nu ciorne înainte de a se trece la redactarea definitivă a actului? Exista sau nu o arhivă domnească și dacă da, cum era ea rinduită și în ce fel era folosită? Datele noastre despre activitatea zilnică a cancelariilor domnești sînt sumare și nu ne vom opri aici asupra bibliografiei referitoare la acest subiect. Credem că este normal să se fi recurs la ciorne, mai ales în cazurile complicate, cînd trebuiau reîntărite aceleași persoane (sau familii) mai multe ocine provenite din cumpărături succesive. Este, de asemenea, normal ca spusele martorilor să fi fost confruntate cu actele (copii sau ciorne, căci cele validate reveneau posesorilor) mai vechi, păstrate în cancelaria domnească. Vom încerca să ne sprijinim afirmația pe un exemplu concret.

În 1607 mai 26, Radu Șerban reintărea lui Stepan și fiilor lui mai multe ocine la Călugăreni, Bărboi, Fundul lui Stan, Policioi, Mihăești, Fintești, Valea Rea ș.a. căci: „...au pierdut cărțile lor de cumpărătură de atunci iar acum le-am făcut pentru deadină lui Stepan și fiilor săi, ca să le fie de ocină și de ohabă”. Originalul se află astăzi la Secția de manuscrise și cartea rară a Bibliotecii naționale „Chiril și Metodiu” din Sofia sub cota ms. slav 767². În literatura noastră de specialitate a fost publicat de patru ori³. Textul este scris pe o bucată de pergament destul de bine conservat, de aproximativ 55 cm × 34 cm și cuprinde 46 de rînduri plus monograma cu autograful domnitorului. În total se întăresc lui Stepan și fiilor lui 30 de proprietăți cuprinzînd ocine, locuri de casă, livezi, vii păduri, ape, speci-ficîndu-se pentru fiecare în parte numele fostului proprietar, hotarele și suma plătită.

Hazardul a făcut ca tot la Sofia, în același fond, sub cota ms. slav 396, să se afle 6 fragmente de acte provenite de asemenea din cancelaria Țării Românești. Au fost publicate mai întîi de Tr. Ionescu—Nișcov care le încadrează în a doua jumătate a secolului al XVI-lea în cancelaria lui Mihnea Turcitul⁴. Revenind asupra lor, Vitalie Stănică le descrie după original, dînd amănunte de ordin paleografic necesare pentru înlesnirea caracterizării și datării. În funcție de aceste date, la care ne vom opri mai departe, Vitalie Stănică consideră că unul dintre fragmente este „... probabil o copie contemporană sau ciorna pergamentului ce se va fi scris mai trziu” și, în general, „... că aceste fragmente provin din copiile documentelor pentru acele sate, constituind cîndva arhiva beneficiarului lor, Stan, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea”⁵.

Studiînd la rîndul nostru fragmentele în discuție am constatat că unele dintre ele au un conținut asemănător pînă la identitate cu porțiuni din textul actului din 1607 mai 26

² Mulțumim colegilor de la Biblioteca națională din Sofia pentru amabilitatea cu care ne-au înlesnit studierea manuscriselor.

³ Paul Mihailovici, *Mărturii românești din Bulgaria și Grecia*, Chișinău, 1933, p. 13—16 (numai traducerea); Tr. Ionescu—Nișcov, *Documente slavo-române în Biblioteca națională din Sofia* în „Romanoslavica” nr. 8/1963, p. 437—441; Vitalie Stănică, *Date noi despre documentele româno-slave păstrate la Biblioteca națională din Sofia* în „Studii” nr. 5/1968, p. 871—876 și în sfîrșit, numai traducerea în DIR, XVII, seria B, vol. I.

⁴ Tr. Ionescu—Nișcov, *op. cit.* p. 429—436.

⁵ Vitalie Stănică, *op. cit.* p. 865—866.

amintit mai înainte. În descrierea pe care o vom face în continuare, notăm cu **A** documentul din 26 mai 1607 și numerotăm cele 6 fragmente cu cifre romane de la I—VI.

Fragmentul I („a” în numerotarea dată de Tr. Ionescu—Nișcov⁶) este scris pe latul hîrtiei. Se păstrează 17 rinduri din partea superioară, probabil aproximativ o treime din tot textul. Lățimea poate fi stabilită, cu o eroare foarte mică datorată faptului că marginea din dreapta este puțin ruptă, la 31,5 cm, iar lungimea la 19,5 cm. Rîndul 1 este continuarea unei fraze începute anterior (fraza de introducere): $\text{CTEPAHO}(\text{K}) \text{CX}(\text{C}) \text{CHBH}(\text{C}) \text{EAMH} \text{H}(\text{M}) \text{CT} \& \text{AA}(\text{CT}) \text{MHO}(\text{K}) \text{AA} \text{M8} \text{CT} \dots$ Cum distanța dintre rinduri este de aproximativ 1 cm iar distanța dintre marginea de sus a hîrtiei și linia primului rînd este de aproximativ 2,3 cm era de așteptat ca în acest spațiu să se afle începutul frazei „Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod și domn . . . .” Acest început nu a fost însă scris (hîrtia este curată, fără ștersături sau rupturi), iar cuvîntul CTEPAH este precedat de cruce-ajută ceea ce indică început de text.

Fragmentul II („b” în numerotarea dată de Tr. Ionescu—Nișcov) are 31,5 cm lățime și 21,5 lungime. Primul și ultimul rînd din cele 22 pe care le conține sînt foarte șterse, în mod vizibil rupte dintr-un context mai larg. Este scris de aceeași mînă ca și fragmentul I cu un duct subțire, literă mică și egală, distanță mare între rinduri. Hîrtia este, de asemenea, aceeași; a fost împăturită o dată pe verticală și de două ori pe orizontală (urmele coincid). Textul se plasează, la o eventuală reconstituire a sa, spre sfîrșitul celui început în I. În ambele se întăresc lui Stepan și fiilor lui ocine la Bărboi, Călugăreni, Fundul lui Stan, Policioi și Valea Rea. Ținînd seama de felul în care se suprapun fragmentele I și II pe **A** și de faptul că în **A** rîndurile sînt cu aproximativ 4 cm. mai lungi decît în I—II, presupunem că ne lipsesc din textul întreg la care au aparținut inițial cele două fragmente fraza de introducere, o bucată de aproximativ 10 rinduri spre mijlocul textului și porțiunea finală cuprinzînd, eventual, încă cîteva întăriri de ocine, blestemul și lista martorilor. Pe spatele fragmentului I se află un înscris de 6 rinduri („c” în numerotarea dată de Tr. Ionescu—Nișcov) iar pe spatele fragmentului II un alt înscris, de 12 rinduri („d” în numerotarea dată de Tr. Ionescu—Nișcov⁷). Așupra acestora, pe care le-am notat cu IV și V, vom reveni mai departe.

Fragmentul III („d”² corespunzător locului cinci la Tr. Ionescu—Nișcov), este o bucată de hîrtie ruptă pe toate laturile, de 11 × 15 cm, așa că rîndurile, 12 la număr, se intrerup la ambele capete. Se referă la aceleași ocine întărite lui Stepan care apar în **A** și în I—II. Scrișul este vizibil altul. Textul se suprapune atît pe o porțiune din **A** cît și pe II.

Pentru a demonstra suprapunerea fragmentelor I—II și III pe **A** transcriem în continuare numai rîndurile respective din **A** menționînd unele deosebiri față de I—II în note și subliniînd cu o linie intreruptă frînturile în care se face corespondența cu III. Coincidența textelor pe rînduri este următoarea:

$$A \begin{cases} \text{r. } 1-13 = \text{fragmentul I} \\ \text{r. } 29-40 = \text{fragmentul II} \\ \text{r. } 27-32 = \text{fragmentul III} \end{cases}$$

⁶ Deoarece nu putem reproduce aici textele discutate, ne mulțumim să facem pentru fiecare în parte trimitere la siglele folosite de Tr. Ionescu—Nișcov).

⁷ Sigla „d” indică, în fapt, două din cele 6 fragmente, respectiv pe al patrulea și pe al cincilea. Textul aflat pe spatele fragmentului II este al patrulea în această ordine.

А:
 ꙗ мѣ(с)тїю бѣжею | ш рад(у) (л) воєво(д)а и г(с)д(н)ъ
 вѣсои землн | ꙗ(г)гр(о)в(л)ахї(с)кои | вн(у)к(у). | покои н(а) (г) и
 прѣдобр(а) (г) бѣср(а)б(ѣ) воєво(д)а | дв(а) (т) г(с)д(н)а | в(д) ми
 сїе повел(ѣ)нїю | г(с)д(н)а | ми | степан(ш) (в) и сѣ(с)

снѣвн(ѣ) е(с) | елице(ѣ) е(м) | бѣ | прип(у)с(т)н(т)ꙗ ꙗко(ж) | д(а)
 м(у) е(с)т) ш(ч)н(у) ꙗ кѣл(у) (г)рѣнн(ѣ) | д(е)л(а) | каталн(ѣ) (ѣ)
 вѣса(х) | в(а)р(ѣ) елн(к)а | с(ѣ) (х)т(ѣ) (т) | и(з)б(ѣ)рн(ѣ) (т)ꙗ ш(т) | пол(ю) и
 ш(т) | ш(у) (м) и ш(т) | дѣ(л) | сѣ(с) | вногр(а) (дї) | и ш(т)
 сѣ(д)лн(ѣ) | сел(ш) (ѣ) и ш(т)ꙗ по | вѣсо(м) | хотаро(м) | ш(т)ꙗ
 хота(р) | дорн(ѣ) | хота(р) | али | ш(ч)н(а) | е(с)т) ꙗ бѣр(ѣ)бон(ѣ) | ш(т)ꙗ
 по | вѣса(х) | ш(ч)н(а) | ч(ѣ)с(т) | фрѣта(г) | д(е)л(а)ꙗ | по н(ѣ) (ж) | ю | е(с)т)
 пох(у)пн(ѣ) | степан(ѣ)ꙗ | ш(т) | н(а) (д) | стан(а) | дѣщн(ѣ) (р) | каталн(ѣ)
 н(ѣ) (ѣ) | за | ꙗ. | а(с) | при | го(т) | вн(ѣ) | и | радн(ѣ) | ꙗ. | кон(ѣ) | добрн(ѣ) | и
 пакн(ѣ) | пох(у)пн(ѣ) | степан(ѣ) | ш(ч)н(у) ꙗ бѣр(ѣ)бон(ѣ) | ш(т) | д(е)л(а)
 а(р)мѣш(ѣ)о(ѣ) (ѣ) | ч(ѣ)с(т) | фрѣтн(ѣ) | д(е)л(а) | ш(т) | посв(у) (дї) | ш(т)ꙗ
 хота(р) | дорн(ѣ) | хота(р)ꙗ | ш(т) | н(а) (д) | а(р)мѣш(ѣ)о(ѣ) | за | ꙗ. | ꙗ.
 а(с) | при | го(т) | вн(ѣ) | и | пакн(ѣ) | пох(у)пн(ѣ) | степан(ѣ)ꙗ | ꙗ | ф(у)н(д)у(л)ꙗ
 стан(у)л(у) (н) | д(е)л(а) | т(у)д(ѣ)ро(ѣ) | ш(т) | в(рѣ)т(ѣ) (ѣ) | и | вѣса(х)
 в(а)р(ѣ) елн(к)а | с(ѣ) (х)т(ѣ) (т) | и(з)б(ѣ)рн(ѣ) (т)ꙗ | али | белѣ(гн) | д(а) | с(ѣ)
 зн(ѣ)в(ѣ) (т) | ш(т) | кладнн(ѣ) (ѣ) | ш(т) | стѣн(ѣ) (с) | по | валѣ
 ступн(ѣ)но(ѣ) | ꙗ | го(р) | до | ш(ѣ)рѣш(ѣ)е | ꙗ | п(у)с(т) | т(ѣ) (ж) | вѣ(с) |
 по | п(у)с(т) | ꙗ | пр(ѣ)д(а) | дорн(ѣ) | до | ꙗ | по н(ѣ)н(а) | в(а)нд(ѣ)ел(у)л(ѣ) | ш(ѣ)
 и | ꙗ | л(а)к(у) (л) | сѣ(с) | рѣкн(ѣ)цн(ѣ) | т(ѣ) (ж) | ꙗ | пр(ѣ)д(а) | по | пр(ѣ) (ѣ)
 ꙗ | к(ѣ)м(ѣ) (н) | зѣз(ѣ) (ѣ)ꙗ | т(ѣ) (ж) | ꙗ | пр(ѣ) (ѣ) | мѣст(ѣ) (м) | ꙗ | стѣн(а)
 петро(ѣ) | ꙗ | к(ѣ)р(ѣ)мѣт(у) (р) | т(ѣ) (ж) | н(а) (к) | ꙗ | пр(ѣ) (ѣ) | д(у)
 м(ѣ)с(т)о(м) | по | нн(ѣ)с(ѣ)к(у) (л) | добѣдѣ | ꙗ | гла(ѣ) | нн(ѣ)с(ѣ)к(ѣ) (ѣ)
 стѣн(ѣ) (ѣ) | ш(т) | до(л)ꙗ | ш(т) | н(а) (д) | т(у)д(ѣ)о(р) | за | ꙗ. | ꙗ.
 а(с) | при | го(т) | вн(ѣ) | и | пакн(ѣ) | пох(у)пн(ѣ) | степан(ѣ) | ш(ч)н(у) ꙗ
 ꙗ | ф(у)н(д)у(л)ꙗ | стан(у)л(ѣ) (ѣ)ꙗ | пакн(ѣ) | по | сї(ѣ) | белѣ(гн) | вн(ѣ) (ѣ)
 рѣ(х) | ш(т) | д(е)л(а) | блан(ѣ) (ѣ) | али | д(е)л(а) | цн(ѣ)г(у)л(ѣ) (ѣ)
 вѣса(х) | ш(т) | посв(у) (дї) | ш(т) | н(а) (д) | цн(ѣ)г(у)лѣ | за | ꙗ.
 а(с) | при | и | пакн(ѣ) | пох(у)пн(ѣ) | степан(ѣ) | ш(ч)н(у) ꙗ | ф(у)н(д)у(л)ꙗ
 д(у) (л) | стан(у)л(ѣ) (ѣ)ꙗ | по | т(ѣ) (х) | белѣ(гн) | д(е)л(а) | ро(ѣ) (ѣ)

- В:
 1. снѣвн(ѣ) е(с)н | елицн(ѣ) н(м) | бѣꙗ | д(а) (с)т) ; 2. с(ѣ) (х)т(ѣ) (т) |
 и(з)б(ѣ)р(а) (т) ; 3. посв(у) (дѣ) | ш(т) ; 4. ꙗ. | по | д(е)л(а) ; 5. сѣ(с) | снѣвн(ѣ) (ѣ) ;
 6. в(а)р(ѣ) елн(к)а | с(ѣ) (х)т(ѣ) (т) | и(з)б(ѣ)р(а) (т) | по н(ѣ) (ж) | пох(у)пн(ѣ) (ѣ) | е(с)т)
 степан(ѣ) ; 7. ш(ч)н(у) ; 8. ш(т) | посв(у) (дѣ) ; 9. зѣз(ѣ) (ѣ) | ad augat
 parte lina ; 10. т(ѣ)р(ѣ) е(с)т) | пох(у)пн(ѣ) ; 11. стан(у)л(ѣ)н(ѣ) ;

FRAGMENTUL I

ВЪСА(Х) Ш(Т) ПОСВУ(ДІ) Ш(Т) НА(Д) ГОЛЪ ЗА Ш. Ә(С)ПРИ И Ә
 ПОГО(М) ПАКИ СЪТВОРИ(Л) СУ(Т)¹² СЊИ СТЕПАНО(В) БРА(Т)СТВО
 СЪ(С) КР(С)ТЪ СУСУЛШ(В) И ДАРОВАЛИ СУ(Т) СЊИ СТЕПАНО(В) ПО
 КР(С)ТЪ СУ(С)ЛШ(В) СЪ(С) Ш. Ә(С) ГОТОВИ А КР(С)ТЪ Ш(М) Є(СТ)
 ДАРОВА(Л) ПО СЊИ СТЕПАНО(В) СЪ(С) ДЕ(Л) ЄМУ ЗА Ш(Ч)НУ
 ВЪСА(Х) Ш(Т) ФУ(М)ДУ(Л) СТАМШ(В) ВАРЕ ЕЛИКА СЕ (Х)ТЕ(СТ)
 ИЗБРА(Т)¹³ Ш(Т) ДЕ(Л) БЪЛМО(В)¹⁴ ПАКИ ПО ТЕ(Х) БЕЛБГН ВН(Ш)
 РЪ(Х) И ПОБРАТИЛИ СУ(Т) ЗА СВОЕМУ(Х) ДОБРОВОЛЮ¹⁵ И ПАКИ
 ПОКУПИ СТЕПА(М) ЕДИ(М) ПОГО(М) ЗА ЛОЗИЕ И ПОЛОВИ(М) НА
 КЪЛУ(Г)РЪМНИ Ш(Т) НА(Д) СУСУ(Л) ЗА Ш. Ә(С)ПРИ И Ә(М)ДЪ-
 МА(Ш) Ш. ВЕ(Д) ЗА ВИНО¹⁶ И ПА(К) СЪТВОРИ(Л) СТЕПА(М)
 БРА(Т)СТВО СЪ(С) РА(Д)У(Л) НАМО(В) Ш(Т) НЪГРА И ДАРОВА(Л)
 Є(СТ) СТЕПА(М) ПО РА(Д)У(Л) СЪ(С) Ш. Ә(С)ПРИ ГО(Т)ВН А
 РА(Д)У(Л) Ш(М) Є(СТ) ДАРОВА(Л) ПО СТЕПА(М) СЪ(С) Ш(Ч)НА
 Є(М)¹⁷ Ш(Т) НЪГРА И Ш(Т) ВАЛЪ ЛУ(П)ЛШ(В)¹⁸ Ш(Т) ДЕ(Л)
 <Є(Г) ПО(Л)ВН(М) АЛ> И Ш(Т) ПОСВУ(ДІ).....

И ПА(К) ПОКУПИ СТЕПА(М) Ш(Ч)НУ Х МН(Х)ЄЩИ ПО(О) Ш(Ч)НА
 ПОЛНЧОРЪ(С)КЪ ДЕ(Л) ЗОРЕ(В) ВАРЕ ЕЛИКА СЕ И(З)БЕРН(Т) Ш(Т)
 ПОЛЮ И Ш(Т) ШУ(М) И Ш(Т) ВИНОГРА(Д)У И Ш(Т) ВО(Д) И Ш(Т)
 СЪ(Д)ЛНШЕ И Ш(Т) ПО ВЪСО(М) ХОТА(Р) <У ДЛЪГ> И У
 ШИРО(Т) Ш(Т) ДЕ(Л) ПО(Л)ЧЕРЕ(С)КЪ ТРЕТА(Г) ДЕ(Л) Ш(Т) НА(Д)
 ДРАГУ(Л) Ш(Т) ФИН)ЦЕЩИ ЗА Ш. Ә(С) ГО(Т) И ПА(К) ПОКУ-

III

ПИ СТЕПА(М) Ш(Ч)НУ Х МН(Х)ЄЩИ ПО Ш(Ч)НА ПОЛНЧОРЪ(С)КЪ
 Ш(Т) ДЕ(Л) МНХАЮ(В) Ш(Т) <----> СЕ(Д)МА(Г) ДЕ(Л) Ш(Т) ЧТО

FRAGMENTUL II

Є(СТ) БИ(Л) ПОКУПИ(Л) ЖУПА(М) РА(Д)У(Л) ПЕ(Х) Ш(Т) РЪ(М)ДЕ
 ВРЪ(М) А СЪДА Є(СТ) ПОКУПИ(Л) СТЕПА(М) Ш(Т) НА(Д)
 БРАТШ(Л) СЪ РА(Д)УЛШ(В) ПЕ(Х) ЗА Ш. Ә(С)ПРИ ГО(Т) И
 ПАКИ ПОКУПИ СТЕПА(М) Ш(Ч)НУ Х <МНХЄЩИ> ПО Ш(Ч)НА
 ПОЛНЧОРЪ(С)КЪ Ш(Т) ДЕ(Л) НЪ(Г)УЛШ(В) ЧТО Є(СТ) БИ(Л) ПО-
 КУПИ(Л) РОШНУ(Л) <Ш(Т) ВО(Д) МН(Х)ЄЩИ>²⁰ ПЛО(Р) И СЪ(С) ВОДА
 И СЪ(С) ДВЕ²¹ ПОГОАНЕ И ПО(Л) ЗА ЛОЗИЕ И СЪ(С) МБ(С)ТО СЪ(С)
 ШУ(М) ДО ЛУ(М)КА СТРЕЗЕ(В)²² Ш(Т) РОШНУ(Л) ЗА Ш. Ә(С).

12. Є(СТ); 13. Ш(Т) ПОСВУ(ДЕ); 14. Ш(Т) ДЕ(Л) БЪЛМО(В) adunyat yste rind;
 15. m. b. c. d. e. и побратили су(т) за своємү доброволто арае: нъко(м) дд
 му є(ст) сѣ ш(ч)ну сѣповим) степанш(в) дѣан(м); 16. ш(т) на степан(м);
 17. сѣ(с) ш(ч)на є(м) m. n. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z. и ш(т) валь лу(п)лш(в) adunyat yste
 rind; 18. ш(т) де(л) <є(г) по(л)вн(м)> m. n. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z. и ш(т) шу(м) и ш(т) сѣдалнш(ч) и ш(т) посвуде)..... нъко(м) дд му
 є(ст) степанш(в) за дѣан(м). Textual A continuat; 20. r. t. u. v. w. x. y. z. и ш(т) ш(ч)на полнчоръ(с)къ
 fragmentului II; 21. б.; 22. e. interpunct: тѣре є(ст) покупи(л);

FRAGMENTUL I

а(с)при го(т)²³ и пакѹ покупи степан(н) ш(ч)ну ш(т) на(д)²⁴
 ш(ч)на полицорѣ(с)къ дѣ(л) нѣ(г)лш(в) что е(ст) покупи(л) ш(т)
 рѣка дѣ(л) рѣкѣ(в) за во(д) вѣса(х) и ш(т) дѣ(л) е(м) за
 ш(ч)ну по(л) ш(т) во(д) ми(х)ешиш(р) сѣ(с) во(д) до
 лу(н)ка стрѣзе(в) и сѣ(с) ш(м) и сѣ(с) виноград(д)²⁵
 ш(т) на(д) рѣка за ѱ. а(с)при и пакѹ покупи степан(н)
 ш(т) на(д) тату(л) дѣ(л) е(м) за во(д) вѣса(х) ш(т) дѣ(л)
 нѣ(г)лш(в) ш(т) полицон за ѱ. а(с)при го(т) и пакѹ покупи
 степан(н) ш(ч)ну: по хотару(л) диме(в) дѣ(л) ш(р)сш(в) и
 братѣ(м) си вѣса(х) колко се избери(т)²⁷ ш(т) полто и
 ш(т) ш(м) и ш(т) во(д) и ш(т) посву(д)²⁸ и сѣ(с) .В.
 погоане и по(л) за виноград(д)²⁸ ш(т) на(д) ш(р)сш(в) и ш(т)
 братие(м) си за ѱф. а(с)при го(т) и а пото(м) думитрѣ
 снѣ <диме(в) сѣт>борн(л) бра(т)ство по кр(с)тѣ сѣ(с)
 микш(л) снѣ степан(в) и дарова(л) е(м) микш(л) сѣ(с)
 братѣ(м) си <...>²⁹ добре а думитрѣ и ба(ц) е(м)
 дима <шнн> сш(т) даровали по микш(л) и по бра-
 (т)и(м) си сѣ(с) едн(н) бро(д) за во(д)е(н)и(ц) ш(м)е-
 ши и сѣ(с) дѣ(л) е(м) вѣса(х) за во(д) и сѣ(с) дѣ(л)
 дима за ш(ч)ну ш(т) бро(д) во(д)е(н)и(ц)е(в) до лу(н)ка
 стрѣзе(в) ко(л)ко се и(з)бере(т) и пакѹ да е(ст)
 марѣ(в) жн(н) микш(л) дѣ(л) брату(л) и брато(м)
 си крѣ(ч)юно(в) что е(ст) дѣ(л) влѣдукуш(л) вѣса(х)
 на ми(х)еши за ш(ч)ну вѣса(х) колко хоке(т) и(з)бе-
 ри(т) сѣ(с) вѣ(с) хотару(л) сѣ(с) во(д) и сѣ(с) виноград(д)³⁰
 поне(ж) е(ст) дарова(л) брату(л) сѣ(с)³¹ крѣ(ч)ю(н) по
 марѣ и по микш(л) на ве(н)чаніе и нв св(д)бу н(м) да е(ст)
 и(м) за дѣдн(н) и пакѹ покупи степан(н) две³² погоане
 за лозіе³³ сѣ(с) ме(ст) и сѣ(с) вѣ(с) ш(т) ш(ч)на <лхх>ча(с)къ
 ш(т) стѣни(л) снѣ бѣтого(в) за ѱ. а(с)при го(т) и пакѹ
 покупи степан(н) две погоане и по(л) за лозіи на валѣ
 рѣ сѣ(с) ме(с)то ш(т) дѣ(л) добринне(в)³⁴ ш(т) на(д)
 нѣга и ш(т) ш(н) снѣ добринне(в) за ѱф. а(с)при
 го(т)и³⁵

FRAGMENTUL II

23. se interprete: дѣ(л) рошѣуло(в) вѣса(х); 24. по; 25. ш(т) дѣ(л);
 26. se interprete: тере е(ст) покупи(л); 27. варе елнка се (х)те(т)
 и(з)бра(т); 28. *adaugat peste rind, apoi textual continua cu:* ш(т) по
 вѣсо(м) хотаро(м) ш(т) хота(р) до хота(р) тере е(ст) покупи(л) ш(т)
 на(д) ш(р)сш(в)...; 29. *textual* "proate fi intrerupt dupa fragmentul II
 astfel: по думитрѣ и по ба(ц) е(м) дима сѣ(с) ко(н) ѱ.
 добрѣ се(д)ла(н) и ш(з)да(н) и сѣ(с) .Е. махрд(м) добре...;
 30. de la сѣ(с) вѣ(с) *scris peste rind*; 31. *adaugat*: брато(м) си;
 32. .В.; 33. за лозіе *scris peste rind*; 34. de la сѣ(с) ме(с)то...
nu apare in fragmentul II; 35. *aici se intrerupe corectiunea*
dintru textul A in fragmentul II.

Fragmentul IV („c” în numerotarea dată de Tr. Ionescu-Nișcov) se află, așa cum am spus mai înainte, pe spatele fragmentului I. Primul rînd reprezintă continuarea unei fraze începută anterior: и па(к) покѣли (са(м)) по(п) покѣли ѡ(ч)нѣ 8 клѣбѣрѣни ... Ca și în cazul fragmentului I, spațiul de aproximativ 1 cm dintre marginea superioară a hîrtiei și linia primului rînd ar fi permis înscrierea primei părți a frazei, distanța dintre rînduri fiind de cca 6 mm. Pe hîrtia curată, fără rupturi sau ștersături, nu există nici o urmă a vreunui astfel de înscris. Textul cuprinde 6 rînduri care se referă, de asemenea, la ocinele din Călugăreni, Bărboi, Fundul lui Stan. Beneficiarul lor este însă popa Vasile care cumpără de la Sinadin, fratele lui Dispot și de la Armășoia (pomenită și în A). Atît cit se poate deduce, textul nu are nici o legătură cu Stepan sau cu fiii săi. După un spațiu gol de aproximativ 1,5 cm se întrezăresc două sau poate trei rînduri scrise de aceeași mînă. Din păcate au fost acoperite cu o bandă adezivă așa că nu se pot citi decît ultimele trei cuvinte (v. textul integral la Tr. Ionescu-Nișcov, loc. cit.). Restul hîrtiei (aproximativ 10 cm) este neintrebuințat.

Fragmentul V, pe spatele fragmentului II („d” în numerotarea dată de Tr. Ionescu-Nișcov) adevărește că Stepan a cumpărat ocine la Esteu. Rîndul 1, aflat pe ruptură, este aproape ilizibil. Cuprinde 8 rînduri și jumătate scrise de o mînă și, imediat în continuare, încă 3 rînduri și jumătate cu alt scris și altă cerneală, adăugate neglijent și în grabă. Prin acestea se întăresc fiilor lui Stepan două pogoane de vie cumpărate de tatăl lor. Prima jumătate de rînd este scrisă parțial în limba română ... ЗА ВІЕ ДЕЛА ЛЮН(А) ДЕРЕ(Н)ТѢ .X. а(с) ЗА СРЕСО iar ultimul rînd se întrerupe brusc (hîrtia este curată și întreagă) rămînînd nescris numele celui de la care le-a cumpărat Stepan: ... ПОКЕ(Ж) ПОКѢЛИ(Ш) ЕА(Ш) И(М) СТЕПА(И) ОТ НИ (А) Restul hîrtiei, aproximativ 7 cm, nu a fost întrebuințat, cu excepția unor încercări de peniță făcute în partea dreaptă, jos.

Fragmentul VI („e” în numerotarea dată de Tr. Ionescu-Nișcov) este format dintr-un petic de hîrtie rupt pe toate laturile, cuprinzînd 19 frînturi de rînd. Se întăresc direct lui Stepan ocine la Budea, Esteu și Policioi. După caracterele scrisului și după felul hîrtiei este evident că a făcut parte din același întreg, un text X din care s-a desprins și III. Deoarece ultimele trei rînduri din VI se suprapun rîndurilor 24-26 din A exact înaintea locului în care se face coincidența A-III, credem că în acel text X fragmentul VI era plasat înaintea fragmentului III.

Întreg conținutul fragmentului V se reia, aproape fără modificări în VI. La rîndul său, fragmentul VI se regăsește într-un alt act emis tot din cancelaria lui Radu Șerban în 1609 ianuarie 5 (notat de noi cu B)⁸. Prin acesta Micul, Dragomir și Preda, fiii lui Stepan, reprimesc după moartea lui drepturile asupra ocinilor ce le reveneau, deoarece au venit martori și au spus: „...cum că au cărți dar le-au pierdut”. Formula: и па(к) покѣли Степа(и) existentă în VI a fost însă înlocuită în B cu: и па(к) да е(ст) мнѣ(ш) и са(с) братна(м) си ... ПОКЕ(Ж) е(ст) покѣли(а) еа(ш) и(м) Степа(и) ... Pentru a demonstra coincidența textelor, reproducem pe două coloane porțiunile respective din B și VI, subliniind cu o linie continuă locurile care coincid cu fragmentul V. Punctele de suspensie indică intreruperile din textele V și VI.

⁸ DGAS, DI XCV/21. Traducerea în limba română a fost publicată în DIR, XVII, seria B, vol. I p. 352-355. Coincidența textelor a fost semnalată de Tr. Ionescu Nișcov, loc. cit.

В:

... по ш(ч)на ш(р)лоєнѣ(с)къ дѣ(л)
 бѣ(л)чюго(в) за ш(ч)нѹ вѣсд(х) ш(т)
 лакѹ(л) бѹдѣ(м) до валѣ стрѣзе(в)
 и ш(т) во(д) и ш(т) шѹ(м) и ш(т)
 виного(д) и ш(т) посвѹ(д)и
 поне(ж) е(ст) покупи(л) ба(ш) и(м)
 степд(н) ш(т) бѣ(л)чюго(в) за .хп.
 д(с)при... и па(к) да и(м) е(ст)
 микѹло(в) <и съ(с) братїи(м) си
 драгомн(р) и преда сѣни степд(н)
 ш(т) кѣлогѣре(н) > едно пого(н) и
 полви(н) за лозїе по ш(ч)на ш(т)
 дѣ(л) бѣ(л)чюго(в) ш(т) бѣбѣ(н)ка
 поне(ж) е(ст) покупи(л) ба(ш) и(м)
 степд(н) ш(т) на(д) бѣ(л)чюго(в)
 ш(т) на(д) бѣбѣ(н)ка за .ц.
 д(с)при го(т) и па(к) да е(ст)
 микѹло(в) и <съ(с) братїи(м) си
 драгомн(р) и пре(дд) > .т. побод(н)
 и по(л)ви(н) за лозїе по дѣла за
 ш(ч)нѹ бѣ(л)чюго(в) поне(ж) е(ст)
 покупи(л) ба(ш) и(м) степд(н)
 ш(т) нѣгоє мѹте(в) за .дс.
 д(с)при го(т) и па(к) да е(ст) и(м)
 микѹло(в) и <съ(с) братїи(м) си
 драгомн(р) и пре(дд) > е(д)но
 пого(н) за лозїе съ(с) ме(с)то
 на бѹдѣ поне(ж) е(ст) покупи(л)
 ба(ш) и(м) степд(н) ш(т) нѣгоє
 да дѣ(в) за .тн. д(с)при го(т) и
 па(к) да е(ст) и(м) микѹло(в)
 и <съ(с) братїи(м) си драгомн(р)
 и пре(дд) > е(д)но пого(н) и
 по(л)ви(н) за лозїе съ(с) ме(с)то
 по ш(ч)на ш(р)лоєнѣскѣ поне(ж)
 е(ст) покупи(л) ба(ш) и(м)
 степд(н) ш(т) на(д) мѣрд за .дн.
 д(с)при го(т) и па(к) да е(ст)
 и(м) микѹло(в) и <съ(с) бра-
 тїи(м) си драгомн(р) и пре(дд)

в:

... =къ дѣ(л)
 бѣ(л)чюго(в) за ш(ч)нѹ вѣсд(х) ш(т)
 лакѹ(л) бѹдѣ(м) до валѣ стрѣзе(в)
 и ш(т) во(д) и ш(т) шѹ(м) и ш(т)
 виного(д) и ш(т) посвѹ(д)и
 поне(ж) е(ст) покупи(л) ба(ш) и(м)
 степд(н) ш(т) бѣ(л)чюго(в) за .хп.
 д(с)при... и па(к) да и(м) е(ст)
 микѹло(в) <и съ(с) братїи(м) си
 драгомн(р) и преда сѣни степд(н)
 ш(т) кѣлогѣре(н) > едно пого(н) и
 полви(н) за лозїе по ш(ч)на ш(т)
 дѣ(л) бѣ(л)чюго(в) ш(т) на(д)
 бо(н)ка за .ц. д(с) и
 д(с)при го(т) и па(к) да е(ст)
 микѹло(в) и <съ(с) братїи(м) си
 драгомн(р) и пре(дд) > .т. побод(н)
 и по(л)ви(н) за лозїе по дѣла за
 ш(ч)нѹ бѣ(л)чюго(в) поне(ж) е(ст)
 покупи(л) ба(ш) и(м) степд(н)
 ш(т) нѣгоє мѹте(в) за .дс.
 д(с)при го(т) и па(к) да е(ст) и(м)
 микѹло(в) и <съ(с) братїи(м) си
 драгомн(р) и пре(дд) > е(д)но
 пого(н) за лозїе съ(с) ме(с)то
 на бѹдѣ поне(ж) е(ст) покупи(л)
 ба(ш) и(м) степд(н) ш(т) нѣгоє
 да дѣ(в) за .тн. д(с)при го(т) и
 па(к) покупи степд(н) ш(т) ...
 за .дн.
 д(с)при го(т) и па(к) покупи
 степд(н) .в. погоднѣ

4. Credem că acest text X, împreună cu altele pe care nu le cunoaștem, a fost folosit, alături de declarațiile martorilor, atunci când s-a pus problema reconstituirii drepturilor de moștenire și de proprietate pe care fiii lui Stepan, pierzând actul inițial, nu le mai puteau dovedi altfel (v. coincidența cu textul B).

Concluziile la care am ajuns comparind textele discutate pot fi primite, desigur, cu titlul de ipoteză, o ipoteză care urmează să fie confirmată sau infirmată prin descrierea altor fapte concrete.

R É S U M É

En comparant deux actes que la chancellerie de Radu Șerban délivra, l'un le 26 mai 1607, l'autre le 5 janvier 1609, à six fragments de documents se trouvant à présent dans les fonds de la Bibliothèque Nationale de Sofia, l'auteur arrive à la conclusion qu'au début du XVII-ème siècle les actes confirmant le droit de propriété étaient dressés par la chancellerie princiale de la manière suivante. En partant des déclarations des témoins et des brouillons existant dans les archives de la chancellerie on élaborait une esquisse. C'est en foi de celle-ci qu'on rédigeait ensuite l'acte définitif qui était validé et remis au propriétaire. L'esquisse était gardée dans les archives de la chancellerie pour servir, en cas de nécessité, à confirmer l'authenticité des droits réclamés. En verso de telles esquisses on notait parfois les déclarations des témoins ou on griffonnait successivement les brouillons d'un autre acte. Parce que, dans le cas pris en considération, non seulement le texte de l'esquisse, mais aussi les notes du verso se rapportaient aux mêmes hoiries mais à des bénéficiaires différents, on peut supposer que l'archive de la chancellerie était ordonnée en tenant compte des domaines et non pas de leurs possesseurs.

P R É C I S

By comparing two records issued, on 26 May 1607 and on 5 January 1609 from Radu Șerbans's chancellery with six fragments of records of the National Library in Sofia, the author could set up the manner in which the records certifying the property rights were compiled in the princely chancellery at the beginning of the 17th century.

On basis of witnesses statements and the other existing drafts in the chancellery archives, a rough draft was formulated which served for compiling a record that was validated and handed to the owner. The draft was preserved in the chancellery archives and was used to certify, in case of need, the autenticity of the claimed rights. On the back of these drafts sometimes there were put down the witnesses declarations or there were made succesive attempts to partly formulate the text of another document.

Since both the draft text and the notation on the back are referring, to the same estates but to other beneficiaries, it could be presumed that the chancellery archives were arranged according to the estates and not to their owners.